

Hányszor beszéltünk és tárgyaltunk a *Kritérium* vezetőivel évekkal ezelőtt, hogy milyen szép lesz, ha eljön majd az idő, amikor mindezt közzétehetjük!

Hát az idő eljött, csak hogy hol van ilyen leveleskönyv megjelenetésére vállalkozó kiadó manapság Erdélyben vagy akár Magyarországon is?

Somlyó György

ELŐHANG

Így is lehetne nevezni. Egy készülöben lévő s a tervek szerint a közeljövőben megjelenő testes antológia hírharangjának, amely ezeregy levelet fon koszorúba a világ szonettirodalmából. Az alább olvasható néhány költemény csupán célzatos mutatvány ebből a hatalmas és tarka csokorból. Ezek egy része nemcsak nálunk mehet újdonságszámba, hanem eredetiben is valóságos újdonság; ha régi „újdonság” is. Mert nemrégiben (újra)felfedezett. S e minőségében ösztönözheti a mi irodalmi életünket is, amelyben oly kevés igazi visszhangot vernek még az utóbbi időben számosan feltűnt hazai szöveg- és forráskutatási eredmények is. Aminek oka egyfajta nehezen megingatható (mert több pilléren álló) irodalomtörténeti konzervatívizmusunk, amely a múlt század végének s e század elejének e téren két meghatározó (és valóságosan nagy) alakjáról maradt ránk, s különös módon magába építette az azóta felmerült újabb, ezzel akár ellentétes törekvéseket is. A Gyulai Pál és Horváth János által meghatározott nomenklatúra régi irodalmunkat (s részben kortárs irodalmunk megítélését) tekintve (is) szinte változatlanul fennáll, ha olykor rejtetten, akár a legellentétebb ideológiák és módszerek álarcában is. Ha felfedezünk is irodalmunk múltjában ismeretlen vagy félreismertert vagy lappangó értékeket, vagy az ismertekben eddig netán fel nem ismert vonásokat, ezek nemigen forgatják meg irodalmunk talaját. A különböző rétegek továbbra is békésen egymásra rakódnak, az elfogadott „klasszikus” rendek szerint. Alig is tudok ez alól a kortárs irodalomra is kiható igazán jelentős kivételt, a költő Weöres Sándor (két kiváló irodalomtörténész, Bata Imre és Kovács Sándor Iván által megtagogatott) munkáját leszámítva: HÁROM VERÉB HAT SZEMMEL.

Mindebből úgy tetszhet, mintha itt valami felfedezésre készülnék. Szó sincs róla. Legfeljebb egy másutt történt példaértékű irodalmi felfedezés szerény hazai felhasználásáról lehet szó.

A magyar kötet szerkesztési munkája közben jelent meg francia folyóiratokban (*action poétique; Po&sie*) néhány mutatvány abból az anyagból, amelynek egésze ez év elején látott napvilágot a *SOLEIL DU SOLEIL* című kötetben (POL, Párizs, 1991. 430 o.). Jacques Roubaud éveket töltött azzal, hogy feltárja a francia XVI–XVII. század (pontosabban az 1536–1630 közötti évszázad) szonettköltészetének eddig csaknem teljesen ismeretlen, megengedhetetlen neologizmussal majdnem „szamizdat”-nak nevezhető vonulatát. Nem mintha a kötetben található ötszázharmincegy szonett csaknem felét kitevő új anyag sosem jelent volna meg (csak kis része került elő kéziratból) (de hát

szamizdatnak is azt nevezzük, ami – valahogyan – megjelenhetett). Ám e versek nagy része az említett időszakban (különösen annak második felében) jelent meg *elsőször és utoljára*, az utókorban éppoly visszhangtalanul, mint a maga korában. Legtöbbje még a Bibliothèque Nationale-ban, a francia könyvtermés e fő-fő kincstárában sem található; van olyan, amelyre a költő-szerkesztő az Arsenal könyvtárban fellelhető *egyetlen* fennmaradt példányában talált rá; más kötetekre még félreesőbb gyűjteményekben. Van olyan is, amely a legutóbbi időkben szórványosan felbukkant egy-egy marginális kiadványban, tematikus antológiában; a lényeg azonban az, hogy a híres Pléiade mellett egy – úgy látszik – szinte azzal egyenrangú *másik* vagy akár több másik Pléiade lappangott mindmáig e két fél századot felölelő száz év beláthatatlan szonettburjánzásában, amely sem a kortársak, sem az utókor méltó elismerését, beiktatását a nemzeti (s a világ-) költészet leltárába nem érthette el. Már Roubaud egyik legelső ez irányú publikációja a döbbenet erejével hatott (persze az ilyesmire érzékeny olvasókra). Rám is. Zacharie de Vitré KÖLTŐI ELMÉLKEDÉSEK MI URUNK JÉZUS KRISZTUS HALÁLÁRÓL ÉS FELTÁMADÁSÁRÓL című szonettciklusának tizenhat darabja (*Poésie*, 34. sz. 1985) fantasztikus barokk kupolával íveli át a katolikus (jezsuita) teológia csavaros oszlopait. A szerzőnek még születési és halálozási évét sem lehet megállapítani; 1604-ben jelent egyetlen (?) kötetének a világon eddig fellelt egyetlen (l) példányát Roubaud az Arsenal könyvtárból ásta ki. (Két darabját még ugyanebben az évben közöltem a *Vigiliában*, ezért is nem található itt.) E publikációt az említett folyóiratban továbbiak követték, például seigneur de Flammermont, Jean Cliquet és más, csupa ismeretlen név. A kötet előtti legfontosabb publikáció azonban az *action poétique* 109. számában jelent meg 1987-ben, és tizenhat (teljesen vagy csaknem teljesen ismeretlen) szerző kilencvenkét szonettjét tartalmazza. Ezekből található alább néhányat az olvasó. Roubaud ezt írja róluk a közlemény bevezetőjében: „Ezek az évek a szonett nagy évei Franciaországban csakúgy, mint Európában. Megállapíthatjuk, hogy [ezek a költők] éles cáfolatai a francia költészet olyan felfogásának, miszerint az nem képes arra, ami a vetélytárs hagyományok gazdagságát jelenti, vagyis a lényegében az ingenium, a wit és a concetto alakjában folytatódó manierizmusra (l. Bruno és Marino, Quevedo és Góngora, Donne és a két Herbert, Camões vagy Huyghens és Gryphius és megannyi más), más szóval annak a felfogásnak, amely a Ronsard és Malherbe közé ékelődő nevek kiiktatásán alapul...”

Úgy látszik, a közvetlen politikai (egyházi, udvari stb.) terroron és cenzúrán kívül (vagy ha ezeken belül is, ám nem ezek egyszerű derivációjaként) az irodalomban egyfajta külön ízlésterror is működik, nem kevésbé eredményesen, amely, ez esetben, a Pléiade petrarkizáló, humanista-rationális-individuális reneszánsz eszménye és gyakorlat mellett képtelen volt elviselni egy metafiziko-misztiko-manierista vonulatot, amely – úgy lehet – éppolyan értékeket képvisel, mint amaz. Teljesen kiszorította a pályáról. Csaknem négy évszázad tartamára. (Igaz, a közvetlen utókor legalább egy évszázadra magát a szonettet és a Pléiade-ot is háttérbe szorította.) Ezért hiszem, hogy Roubaud szövegfeltáró, gyűjtő és értelmező munkája példaértékű, számunkra is tartalmaz megszívlelendőt; kutatásra és átértékelésre ösztönzöt. Hogy csak a szonettnél maradjunk. Vajon hányan tudják, a szűkebb, legszűkebb „reformkoros” irodalomtörténészeinken kívül, hogy az első magyar szonetteket Faludi Ferencnek és Csonkainak köszönhetjük (bár a dicsőséget Kazinczy – és nem is teljesen alaptalanul – magának vindikálta); hogy Kölcsey nyolc szonettje közül legalább négy kis remek; hogy a XVIII. század utolsó s a XIX. első évtizedében valóságos „szonettáradat” öntötte el költészetünket (ami aztán – mint az előbbi pejoratív kifejezés is mutatja, maga

ellen is fordított mindenféle ellentétes és hagyományos szlést, a régebbi francia és német után kisebbfajta hazai „szonettháborút” is támasztva); s hogy ennek az áradatnak (amely ugyan áradásban meg sem közelítette a XVI–XVII. század fantasztikus számokkal jelölhető összeurópai özönét) ugyancsak vannak olyan ismeretlen hullámai, amelyek megérdemlik a felbukkanást a feledésből stb.? Vagy ki tudja, hogy Virág Benedek egész szonettciklust írt, a rímes formát rendhagyóan különféle metrikus sorokkal házasítva, s egyben ő az egyetlen, aki a szonett (olaszból kölcsönzött) nevét megpróbálta etimológiailag is pontos s egyébként is szerencsés találatral *hangzatkaként* honosítani (HANGZATKA - HENDECASLLYABUSOKBAN; HANGZATKA - SAPPHICUMOKBAN stb.). (Olyannyira, hogy Carlos de Andrade brazil–portugál költő kicsinyítő játékát a *szonett* elnevezéssel – „*sonetilho*” –, ezzel a Virág Benedek adta névvel fordítottam le az antológia számára.) Mindezekről se sokat tudhat nemcsak az érettségiző diák, hanem, ha nem tévedek, az se, aki jelesen végezte valamelyik egyetemünk magyar irodalom szakát. Nem is beszélve Töltényi Szaniszló száz szonettet tartalmazó kötetéről (1821), Fenyéry Gyuláról vagy Ungvárnémeti Tóth László szonett-tanulmányáról a *Hasznos Multságokban* (1817). Legfeljebb az, aki Kunszery Gyulának az *Irodalomtörténeti Füzetek* 47. számaként megjelent kismonográfiáját olvasta (1965). Így hát ezeknek a feltűnése antológiámban ugyancsak (szerény kis) felfedezészámba mehet.

De hát itt elsősorban nem erről a magyar anyagról kell szólni. Viszont ugyancsak gyűjtő- és összeállító munkám idején jutott tudomásomra, hogy Hárs Ernő ugyanebben az időben készült el Luíz de Camões összes (négy százvalahány) szonettjének teljes fordításával. Így, a négy szonett mellé, amelyet a Roubaud közölt anyag ismeretlen részéből lefordítottam az antológia számára, ideiktathatunk néhányat – összehasonlításként – az ő Camõeséből, amelyek ugyancsak most jelennek meg először magyarul. Kiténik ezekből, hogy a nagy portugál eposz szerzője emellett Shakespeare-rel, Ronsard-ral vagy Quevedóval vetekedő szonettista is. Végül, más oldalról csatlakozik az előbbiekhöz, részben kuriózumként (mutatva, hogy nemcsak négyszáz szonettel, hanem eggyel is lehet halhatatlanná válni), a szintén XVI. század végi skót Mark Alexander Boyd, egyetlen fennmaradt szonettjével, amelynek azonban az a kései dicsőség jutott, hogy Ezra Pound „*skót eredetiben az egész angol költészet legszebb szonettjének*” nevezte.

A fordításban természetesen a lehetőségig híven követtük az egyes költők szonettformáinak változatait; s a közlésben is ragaszkodtunk a versképek különböző tipográfiai sajátosságaihoz.